

Michael BURLEIGH, *Pozemské mocnosti. Politická náboženství od velké francouzské revoluce do 1. světové války*, LEDA Voznice ve spol. Rozmluvy, Praha, 2016, (překl. z angl. A. Faltýsková; 516 str.). ISBN 978-80-7335-415-2 (LEDA), 978-80-7533-010-9 (Rozmluvy)

Recenzovaná kniha je obsahově a tematicky monumentálním dílem významného anglického historika, které líčí zápasy křesťanských církví s politickými náboženstvími zrozenými z osvícenství. Kniha přináší obraz agresivních pokusů nahradit křesťanské náboženství náboženstvími politickými vykreslený odvážnými tahy autora zaujatého svým tématem. Autor začíná svou knihu příznačnými slovy: „*Rozhodl jsem se prozkoumat ‚politická náboženství‘, především jakobínský občanský kult Francouzské revoluce a neméně bizarní slavnosti a bombastické rituály, které pořádali bolševici, fašisté a národní socialisté, abych poukázal, co se za těmi neblahými kulty skrývá*“. Na počátku toho všeho, píše autor dále, stálo nepochybně osvícenství. Je to obdivuhodný barevný nástin dob, kdy politická náboženství krystalizovala a kdy posléze ničivými snahami a afekty zaujaté mysli daly vyvřít novým modlám, z nichž ty dvě, v dané knize zmiňované jako poslední, vykořisťovaná třída a zrazená rasa dovršily duchovní destrukci Západu. Škoda že autor končí u apokalypsy první světové války a nerozvíjí krvavé inferno, které evropskému Západu přineslo nejprve nenávistné náboženství třídního boje bolševismu a po něm neméně nenávistné náboženství rasové čistoty nacismu. Ale ještě neoschly krvavé stopy nacistických a bolševických inferniálů a je tu další politické náboženství – islámský terorismus na jedné straně a s ním, nikoli razantně proti němu se utvářející nový druh ideového ilusionismu, intelektuálské náboženství „humanismu“.

Nelze zde, byť jen zachytit, obsahové bohatství faktů a idejí, které Burleighova kniha přináší, ať už je to úvodní střet věku rozumu a věku víry, předznamenáný střetáváním státu s církví (monarchistické ovládnutí církve v Anglii a Francii již od počátku 16. stol.). Střet katolické církve se státem „*se zvrhl v genocidní občanskou válku, v níž se vyznavači nového, sekulárního náboženství pokusili vyhladit odhodlané stoupence staré víry*“. Chápeme-li víru v parafrázi sv. Pavla jako spolehání se na to, co chceme, aby bylo, pak, počínaje utopismem a osvícenstvím, se zesiluje posun lidí od víry v transcendentní bytost a perspektivu posmrtného blaha ve víru v osvětlené vůdce lidu a perspektivu blaha pozemského vrcholící v 19. stol., jak uvádí Burleigh, v „*eschatologii marxismu*“, sekularizaci společnosti a v hesle „*Proletáři všech zemí spojte se!*“ a v písni „*Poslední bitva vzplála*“. Tento vývoj, téměř všeobecně chápáný jako pokrok, nezastavil, kromě jiných pokusů, ani „*sociální katolicismus*“, sociální nauka církve, již církev „*reagovala nejen na útoky liberalismu a hrozbu socialismu, jež viděla v zednářství, protestantismu a sekularizovaném židovství, ale také na radikální změnu sociálních poměrů*“. Autor přináší veliké množství podnětů pro nové aspekty hodnocení dějinných událostí, z nichž jsou nepochybně mnohé diskutabilní, ale jimiž přesně zachytil a popsal neuralgické body v historickém vývoji evropského Západu. Ten směřoval k apokalypse první světové války, která je mezníkem kritického a nezvratného obratu, v němž mnozí (idealisté i materialisté, věřící i nevěřící, konzervativci i liberálové) byli přesvědčeni, že „*naleznou definitivní pravdu a stanou se svědky ‚kulturního obrození‘ ve století strojů a davů... ‚Velká válka‘ byla chápána jako střet civilizací a soupeření národních hodnot s ctností, jež spolu se vzdělanci*

utvářelo i duchovenstvo“. Avšak dvě desetiletí poté došlo k další, ještě větší apokalypse a třetí, tak říkajíc, visí ve vzduchu či již plíživě začala. Historie je učitelkou života, ale bohužel nikoli těch, kteří o něm rozhodují.

Milan Nakonečný
(TF JU, nakonecny@tf.jcu.cz)